

VAARWEL VLISSINGEN

JAAP DE KAM

Voor Sam en Siem

COLOFON

Copyright © 2019 Jaap de Kam

Derde editie, december 2019

Tweede (gewijzigde) editie, september 2019
Correcties Rika de Kam-Habets, KAMHA Taalservice
Toevoegingen in voorwoord en nawoord

Eerste editie, juli 2019
Redactie Hansje Verbeek
www.hansjeverbeek.nl

Vormgeving binnenwerk met Vellum
Vormgeving omslag met iStudio

De auteur heeft ernaar gestreefd om de rechten met betrekking tot de illustraties volgens de wettelijke bepalingen te regelen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de auteur richten.

Omslag foto: Ondergelopen Vlissingen en Walcheren,
opname van Britse verkenner

INHOUD

<i>Woord vooraf</i>	vii
1 Brievendoos	i
2 Jo's familie en kindertijd	5
3 Jaaps familie en kindertijd	35
4 Jonge jaren samen	53
5 Holland Amerika Lijn	73
6 De Duitse Overval	105
7 New Yorkse haven	131
8 Troepentransportschip	148
9 Oorlogsjaren Jo met Elly	196
10 Jaaps verlof	235
11 Laatste jaar Nieuw Amsterdam	260
12 Vlissingen 1945	289
13 Herenigd	318
Nawoord	333
Enkele brieven	338
<i>Dankwoord</i>	343
<i>Over de schrijver</i>	349

WOORD VOORAF

‘Hier is niets gebeurd.’ Hij zei het echt. We hadden een terloops gesprekje over de oorlog. Ik was stomverbaasd, maar hij zei het echt. Hij was babyboomer net als ik, een echte Zeeuw, een ontwikkeld man ook. Ik kwam hem vaak tegen bij ons vakantiehuisje aan de duinen bij Vlissingen.

Nergens in Nederland was meer oorlogsgeweld dan op Walcheren. Daarover had ik genoeg gelezen en gehoord, vooral van mijn moeder, hele verhalen, dramatische verhalen ook. Mijn moeder was een geboren en getogen Vlissingse en had de oorlog in Zeeland meegemaakt.

Korte tijd na dat gesprekje maakte ik een praatje met iemand van het pompstation langs de A58 bij Lewedorp. Hij vertelde geanimeerd over de D-Day stranden in Normandië, waar hij zojuist was geweest. We stonden aan de voormalige Sloedam. In de oorlog was hier zwaar gevochten. Dat wist ik: mijn moeder zat tijdens de bevrijding in Lewedorp. Ik bracht het gesprek op deze slag om de Sloedam. Hij was verrast, het zei hem maar weinig.

Deze twee korte gesprekken bleven me bij. Was het toeval

dat beiden zo weinig besef lieten blijken over wat zich hier had afgespeeld in de oorlog? Of duidt het op iets met diepere wortels in een al te bescheiden Zeeuwse volksaard? Misschien. Neem onze nationale geschiedenis. De succesvolle volksopstand waaruit ons land voortgekomen is, begon in Vlissingen. Lees het iconische standaardwerk: *The Dutch Republic* van Jonathan Israel er maar op na. De Vlissingse bevolking gooiden op 6 april 1572 de soldaten van Alva de stadspoorten uit. Dat vond weerklank in andere Zeeuwse steden en pas later ook in steden in Holland. Alva was woedend over het verlies van deze belangrijke stad met zijn diepe zeehaven aan de Schelde. De stad beheerste immers de toegang tot de Schelde en daarmee tot Antwerpen: de grootste, rijkste en belangrijkste stad van de Spaanse lage landen.

De Vlissingse volksopstand is vreemd genoeg geen onderdeel van ons nationaal historisch besef. Alom bekend zijn wel de onbeduidende Slag bij Heiligerlee en de inname van Brielle door de Watergeuzen. De invallen door de legers van Willem van Oranje in 1568 en zijn kleine, tijdelijke overwinning bij Heiligerlee konden Alva allerminst verontrusten. De legers van Oranje werden stuk voor stuk door hem verpletterd. Over de inname van Brielle door de Watergeuzen haalde hij zijn schouders op. Zo belangrijk was Brielle niet voor hem.

De Vlissingse volksopstand was een heel ander verhaal. Daarvan zag Alva het strategisch belang onmiddellijk in. Het verlies van Vlissingen wordt door sommige historici zelfs gezien als de belangrijkste nederlaag uit de geschiedenis van Spanje, met vergaande gevolgen voor het hele toenmalige Spaanse wereldrijk.

De opstand kon slagen door de macht op zee van de oorlogsvloten en de koopvaardij schepen van Holland en Zeeland. In de 16^e eeuw was de omvang van hun handelsvloeden ongeëve-

naard. De opstandelingen waren daarmee verzekerd van een onbelemmerde aanvoer over zee van alle benodigde middelen.

In het Rampjaar 1672 stond de prille Republiek die uit de opstand was voortgekomen voor een vuurproef. Ondergang dreigde en een Vlissinger bracht redding.

De machtige Franse koning Lodewijk XIV trok een leger tegen de Republiek samen van 100.000 man. Zo'n grote legermacht was nooit eerder vertoond, maar zijn opmars liep vast op de waterlinie. Samen met het Engelse koninkrijk bereidde Lodewijk een invasie voor op de Hollandse stranden. De Engels-Franse oorlogsvloot stuitte echter op Michiel de Ruyter en zijn Hollandse en Zeeuwse oorlogsschepen. In vier grote zeeslagen wist De Ruyter de beduidend grotere vijandelijke vloot te verdrijven van onze kusten. Daarmee behoedde hij zijn vaderland voor de ondergang. Zelden waren er in de wereldgeschiedenis zeeslagen van zo'n omvang in aantallen schepen, mannen en kanonnen en met zulke grote gevolgen. Toch vind je er in onze geschiedenisboekjes weinig over terug.

Dit verhaal gaat over de Tweede Wereldoorlog. De overeenkomsten tussen Engeland in deze oorlog en het Nederland van de 16e en 17e eeuw zijn opvallend. Engeland stond alleen tegenover het schijnbaar onoverwinnelijke Nazi-Duitsland, maar hield stand en overwon uiteindelijk met hulp van bondgenoten. De Britse macht op zee was doorslaggevend bij dit succes. Dat gold voor de Royal Navy, maar ook de Britse koopvaardij. Die was essentieel voor haar gehele bevoorrading.

De belangrijkste bijdrage van Nederland aan de geallieerde overwinning werd geleverd door zijn grote koopvaar-

dij. Tijdens de Duitse inval was driekwart van de Nederlandse handelsschepen buitengaats. Deze schepen werden ter beschikking gesteld aan de Britse oorlogsinspanningen. Door dat overheidsbesluit kwamen de civiele koopvaardijbemanningen in oorlogsdienst terecht.

Het strategische belang van Vlissingen als toegangspoort tot Antwerpen speelde in de Tweede Wereldoorlog weer een cruciale rol, net als in 1572. Walcheren werd door de Duitse bezetter in een vesting herschapen en Vlissingen tot een vesting binnen die vesting.

De geallieerde legers in West-Europa hadden de grote haven van Antwerpen nodig voor hun bevoorrading. De te onderbelichte strijd om de Scheldemonding in de herfst van 1944 ging om het gebruik van de Antwerpse haven.

Na de invasie in Normandië waren de geallieerden gedwongen om op Walcheren voor de tweede keer de ‘onneembare’ Duitse Atlantikwall te doorbreken. Het geallieerde opperbevel zag geen andere oplossing dan om het hele eiland onder water te zetten. Volgens de betrokken Britse commando’s waren de landingen bij Westkapelle zwaarder dan die bij Normandië.

Vlissingen kreeg tweeënzeventig luchtbombardementen te verduren, meer dan welke Nederlandse stad ook. De bevrijding kwam na zware artilleriebeschietingen, dagenlange straatgevechten en een inundatie. In Vlissingen bleef geen gebouw onbeschadigd. Veel werd verwoest en werd helaas nooit herbouwd.

Op de Sloedam leverden Canadezen en Schotten bloedige gevechten om de vesting Walcheren vanuit het oosten te kraken.

Dit verhaal gaat ook over Jo en Jaap, twee Vlissingers en tevens mijn ouders. Jaap voer de hele oorlog op alle wereldzeeën in geallieerde dienst bij de Nederlandse koopvaardij. Zijn oorlogsbelevissen verbinden zijn persoonlijke ervaringen als zeeman in oorlogstijd met een mondiale kijk op de Tweede Wereldoorlog. Jaaps vrouw Jo bleef met hun babydochtertje Elly achter in Vlissingen. Vanwege het voortdurende luchtgevaar in Vlissingen bracht zij een groot deel van de oorlog door als evacuee in Lewedorp. De strijd om de Scheldemonding is de lokale achtergrond bij haar verhaal. Het zijn kleine menselijke belevissen in een wrede episode van de wereldgeschiedenis.

Eerst maken we uitgebreid kennis met Jo en Jaap en hun families in het kleine havenstadje Vlissingen van ver voor de oorlog, de zee speelde een hoofdrol in hun families. De Eerste Wereldoorlog liet al diepe sporen na in hun nog prille levens. Zij konden samen van onbezorgde gelukkige tijden genieten, tot de depressiejaren volgden en de opkomende dreigingen van buitenaf. Daarna rolde de grote wereldpolitiek over hen heen. Na meer dan vijf jaar werden ze weer herenigd, maar wat deed zo'n lange scheiding met het jonge gezinnetje?

Jaap jr. de Kam
Amstelveen
Zomer 2019

1 BRIEVENDOOS

Zeemeeuwen? In haar huis in Geleen keek Jo op van haar bureautje voor het raam. Even dacht ze echt zeemeeuwen te zien, soeverein scherend door frisse zilte zeelucht. Hun ijle hoge roep echoënd door de smalle straatjes van het knusse oude havenstadje Vlissingen: de plek van haar jeugd. Met zomers van hagelwitte stranden en zee. Van nog onbevolkte lege stranden zonder toeristen. Strandene alleen voor haar en haar vriendenclubje van vrolijke gebruide jonge mensen, net als zij.

Jo vergiste zich. Duiven zag ze. Onnozele fladderende duiven. Door het raam keek ze een lange straat in. Daarachter zag ze heuvels. Verderop aan de horizon nog meer heuvels en land, eindeloos veel land, droog land.

Aan de andere kant van haar huis zat ze nooit. Daar keek je uit over installaties van chemische industrie en zag je hoge schoorstenen met giftig gele en bruine pluimen, metalen fakkeltorens, flakkerende toortsen. 's Nachts brandden overal de lichten aan de constructies en pijpleidingen en daarbovenuit de gele vlammen van de fakkels. Dag en nacht klonk vandaar donker onheilspellend gezoem.

Jo wilde hier niet zijn. Waarom was ze dan hier en niet in Vlissingen, bij de zee, de golven en de branding op het strand? Flarden van gedachten kwamen en gingen, traag en moeizaam. Steeds meer waren dat gedachten uit haar jeugd, haar Vlissingse jeugd. Tegenhouden lukte niet. In slaap vallen en uit een verkwikkende slaap ontwaken, kende ze nauwelijks meer. Dat putte haar uit. Waken en dromen, wanneer droomde ze en wanneer niet? Zitten ging nog. Staan was al moeilijk. Om te lopen had ze haar stok en belangrijker nog Jaap, die haar hielp langzaam door de kamer te schuifelen. Jaap hielp haar met alles, aankleden, toiletbezoek. Traag en met eindeloos geduld ging hij met haar de trap op of af. Jaap deed het huishouden, verzorgde haar eten, deed de was. Hij hielp haar naar bed en met weer opstaan. Maar het belangrijkste deed hij niet. Zij zat hier, maar wilde naar het strand. De zee zien. Dat wist hij toch. Waarom hield hij haar hier dan vast? Waarom luisterde hij nooit als ze vroeg waarom dat was?

Daar zat ze dan, boven voor het raam. Op het bureau lagen tientallen brieven door elkaar, brieven van vroeger, vanuit Zeeland, Jaaps brieven van overzee. Jaren geleden schreef ze nog. Een paar herinneringen legde ze vast in een klein schrijfboek. Wat had ze veel meegemaakt in een halve eeuw vol geweld. Dat verhaal mocht niet verloren gaan. Daarom schreef ze, maar het ging steeds moeizamer en trager tot het stopte. Schrijven lukte niet meer. Lezen nog wel. Ze hield de brieven vast en las er stukjes in. De hele dag door. Ze vouwde de losse velletjes dubbel, stopte ze in dikke enveloppen en haalde ze er weer uit. Daardoor raakten ze verspreid en verdween de samenhang. Ze stopte de enveloppen met alle velletjes in een kartonnen doos en deed de deksel erop.

Meer dan vijftientig jaar later, ik zag die doos weer staan bij mij thuis in Amstelveen. Al die tijd was die weggestopt in een kast. Bij het sorteren en verdelen van de ouderlijke nalatenschap met mijn zuster, was die doos met brieven bij mij terecht gekomen.

Dichtgevouwen losse velletjes zaten chaotisch door elkaar in slordige enveloppen, die dicht op elkaar in de doos gepropt zaten. Geduldig, lettend op de oude vouwlijnen in het papier, lukte het me om de brieven weer bij elkaar te vinden en chronologisch te ordenen. Ingespannen ging ik ze zitten lezen. Langzaam ontsponnen zich uit de brieven twee levensverhalen in steeds scherper getekende contouren. Het zijn de levensverhalen van Jo en Jaap, mijn ouders. Twee gewone Vlissingers in een ongewone tijd.

Jaap, de hele oorlog op de meedogenloze wrede zee. Jo in Vlissingen, de meest gebombardeerde stad van Nederland. Haar bevrijders noemden de stad 'total loss'. Vlissingen: stad op Walcheren, waarvan het geallieerd opperbevel overwoog om het maar aan de elementen prijs te geven.

2 JO'S FAMILIE EN KINDERTIJD

OPA ADRIAAN NICOLAAS BUT

Jo was erg gesteld op haar opa But. Adriaan was zijn voornaam. Als klein kind zat Jo graag te luisteren naar opa's verhalen. Hij nam haar serieus. Daar genoot ze van, hoewel ze hem lang niet altijd begreep.

Hij vertelde over zijn zeereizen, maar liever nog over hoe dingen gemaakt werden. Over hoe ze chocolade maakten bijvoorbeeld, in de Vlissingse Stoomchocolaadfabriek. Opa vertelde kleine Jo over de persen en de roerinstallaties, die van cacaobonen een vloeibare brei maakten en hoe ze deze dikke dampende brei in keurige chocoladerepen omtoverden. Hij vertelde over de aroma's en geuren, over cacaobonen en over cacaoplantages in Suriname.

Opa leek overal verstand van te hebben. Zijn kennis stond bij niemand ter discussie. Toch gold hij in de familie ook als een wonderlijke man. Soms leek hij in andere sferen te leven. Zo repte hij in gezelschap over de diepe betekenis van het woordje 'waarom'. Daarmee oogstte hij gegniffel,

maar vaker nog werd hij uitgelachen. Dat veranderde de bewondering van Jo voor haar opa niet. Ze zou graag net zo veel weten als hij. Al in zijn verschijning was haar opa een bijzondere man. Jo herinnerde zich hem nooit anders dan in een keurig pak. Zijn houding was altijd fier rechtop. Zo'n zelfde statige houding had haar oma But ook.

Opa en oma But hadden elkaar leren kennen in het Vlissingse weeshuis, waar zij allebei waren opgegroeid. Het ging er spartaans aan toe. Als zitmeubilair hadden ze alleen harde houten bankjes zonder rugleuning. Daar moesten de kinderen met een kaarsrechte rug op zitten, anders konden ze een stevige tik met een lat verwachten.

Haar oma vertelde aan Jo en iedereen die het verder horen wilde, dat Adriaan haar bezworen had een moord te begaan, als zij een ander zou trouwen. 'Er zat zodoende niets anders op dan met hem te trouwen of ik daar nu zin in had of niet', vervolgde ze met een guitig lachje.

Onder de hardvochtige tucht in dat weeshuis had hun gezondheid niet geleden: Adriaan is 88 jaar oud geworden en Johanna 85 jaar.

Opa's belangstelling voor techniek was zo vreemd niet in het Vlissingen van zijn jonge jaren. De industriële revolutie kwam net goed op gang. En al verliep deze grote omwenteling wat minder snel dan in het omringende buitenland, toch veranderden de mechanische vernieuwingen het stadje in rap tempo. Het was een opwindende tijd. In de Scheldemonding verschenen snelle maar luidruchtige ijzeren stoomschepen, die donkere rookpluimen uitstootten.

Vlissingen werd de thuishaven voor de moderne stoom-

raderschepen van de nieuwe Stoomvaartmaatschappij Zeeland. De schepen van de Zeeland werden mailboten genoemd, omdat ze het postverkeer verzorgden tussen Nederland en Engeland. Er werd spoor aangelegd voor stoomtreinen. Er kwamen tramlijnen. Tussen Middelburg en Vlissingen reed zelfs een elektrische tram. Al vroeg waren er in Vlissingen kleinere reparatiewerven voor de nieuwe schepen met hun stoommachines.

Van oudsher was er een belangrijke marinewerf. Deze werd echter in 1868 overgeplaatst naar Den Helder. Daarvoor in de plaats kwam in 1875 de nieuwe machinebouw- en scheepswerf de Schelde. Nederlandse reders kochten voordien hun metalen stoomschepen altijd in het buitenland. De Schelde legde zich toe op de bouw van deze geavanceerde schepen. De nieuwe fabriek was een grote stimulans voor de stad. Bij aanvang telde deze 28 werknemers, rond de eeuwwisseling waren dat er al 2000. Na enige jaren hoorde je overal in het stadje het geklop van klinkhamers.

Adriaan had een goed stel hersens, was een doorzetter en een autodidact. Het liefst werd hij machinist op een modern stoomschip. Aangezien hij moest sparen voor het gezinnetje dat hij wilde beginnen, pakte hij elk werk aan dat voorhanden was. Erg kieskeurig kon hij niet zijn. Een korte tijd was hij metselaar. Daarmee verdiende hij genoeg om een huis te kunnen inrichten en om te trouwen. Een jaar later solliciteerde hij bij de KNSM, de grootste rederij van Nederland, waar hij werd aangenomen.

De eerste generatie schepen met stoomaandrijving had ook een paar masten met zeilen. De kolenvoorraad kon opraken en technische mankementen waren geen zeldzaamheid. Hij was opgetogen over zijn plaatsing op de

Rembrandt, het eerste ijzeren schip in Nederland met zeil en stoomkracht, waarop hij als stoker aan de slag kon. Dat was de gangbare stap om machinist te kunnen worden. Dat gebeurde twee jaar later. Aan boord van de Rembrandt maakte Adriaan een bijzondere gebeurtenis mee, namelijk de opening van het Noordzeekanaal tussen Amsterdam en IJmuiden in 1876. Zijn schip was het eerste dat het nieuwe kanaal opvoer, na het ceremoniële eerste vaartuig met koning Willem III.

Adriaan was echter geen zeeman in hart en nieren. Zijn eigenlijke belangstelling ging uit naar moderne techniek en natuurwetenschap. In Vlissingen hadden de broers De Ruyter het plan om een chocoladefabriek te beginnen. Ze dachten aan stoomkracht voor de aandrijving van de bewegende delen. Adriaan kwam met hen in aanraking. Hij had aan boord genoeg kennis van stoommachines opgedaan en verdiepte zich in wat er nodig was om chocoladerepen te maken. Daarna had hij snel een ontwerp voor de fabricage met stoomaandrijving. De Vlissingse Stoomchocolaadfabriek heeft een paar jaren bestaan. De opzet was echter te kleinschalig om concurrerend te kunnen zijn. De broers De Ruyter besloten daarom met de eigen productie te stoppen en zich toe te leggen op de handel in chocola.

Voor Adriaan was dat teleurstellend. Hij was een ingenieur pur sang en commercie had zijn belangstelling niet. Zijn uitzonderlijke technische bekwaamheid en zijn inventiviteit bleken uit de octrooien voor uitvindingen, die hij op zijn naam wist te krijgen. Een van die octrooien ging over doortrektoiletten. In die tijd waren doortrekkers, zoals ze werden genoemd, een belangrijke vernieuwing. Hij bedacht

een slimme manier om uit een stortbak een kleine plas water of een grote te laten stromen, al naar behoefte. Voor naaimachines verzoon hij een mechaniekje, waardoor het naaien niet onderbroken hoefde te worden om het spoeltje met garen bij te vullen.

Ook bedacht hij een verdediging voor metalen schepen tegen het nieuwe oorlogsgevaar van magnetische zeemijnen. Zijn oplossing bestond uit een gesloten stroomkabel die rond de hele scheepsromp werd gespannen. Daarmee werd de magnetische aantrekking van het schip opgeheven.

Maar hij was geen zakenman. Hij wist zijn slimme en waardevolle octrooien nooit te gelde te maken. Integendeel. Een octrooi aanvragen en onderhouden kostte geld. Zelfs zoveel dat hij later, in 1898, nog een faillissement moest meemaken.

In 1884 werd in de duinen bij Dishoek de eerste watermachine in gebruik genomen, het watermachien genoemd. Daarmee werd het zuivere duinwater opgepompt voor de watervoorziening van Vlissingen. Vlissingen was toen nog een garnizoensstad. Schoon en voldoende drinkwater had daarmee een militair belang, maar natuurlijk profiteerde het hele stadje mee en werden de huizen in Vlissingen op stromend schoon water aangesloten.¹

Adriaan was de eerste machinist bij de nieuwe waterleidingmaatschappij, die werd opgericht om het watermachien te ontwikkelen en in gebruik te nemen. In het begin was het pionieren in de duinen. Eerst woonde hij met zijn vrouw in een houten keet op het duinterrein. Al vrij snel werd een ruime dienstwoning voor ze gebouwd. Daar kwamen nog drie kleine arbeiderswoninkjes voor de stokers bij.

De rest van zijn werkzame leven bleef Adriaan in dienst

van deze maatschappij. Daarna verhuisden ze naar het Bellamy-park en gingen hij en zijn vrouw boven een café wonen. Jo en haar zussen gingen vaak op bezoek bij hun opa en oma. Opa bracht ze 's avonds naar huis. Als er een heldere sterrenhemel was, keken ze onder het lopen steeds omhoog, want opa vertelde graag over de sterren.

Jo's vader, Cornelis Johannes (Cor) But, is op 27 november 1889 in de duinen geboren. Die plaats viel toen onder de gemeente Biggekerke. Daarom stond die plaatsnaam in zijn geboortebewijs. Koudekerke lag echter veel dichterbij. Voor de doop liep Adriaan daarom met vrouw en baby Cor naar Koudekerke. Het was een gure dag in de late herfst. De dominee in Koudekerke vertelde dat ze toch echt in Biggekerke moesten zijn. Adriaan raakte geïrriteerd door deze hooghartige weigering. Een opgewonden woordenwisseling volgde, die eindigde met:

'Stik er dan maar in.'

Cor werd nooit gedoopt.

VADER CORNELIS JOHANNES BUT

Cor had een heel andere natuur dan zijn vader. Hij miste diens pure intellect. Belangstelling voor techniek en wetenschap had hij ook niet. Twee van zijn broers evenmin, die werden allebei ondernemer. De een, Dirk, had een fotozaak in Terneuzen; de ander, Adri, was caféhouder op de Boulevard van Vlissingen. Alleen zijn derde broer Jan ging naar de machinistenopleiding van de marine in Hellevoetsluis. Dat was een officiersopleiding waar je voor zes jaar moest tekenen.

Cor hield van vrolijkheid en gezelligheid. Hij had een

groot gevoel voor humor, met Cor kon je lachen. Hij dronk een borrel op zijn tijd en rookte graag zijn Engelse sigaretten. Jo's moeder maakte zich daar druk over. Ze moest niets hebben van sterke drank en al helemaal niet van de zware Engelse tabak die hij rookte. Cor trok zich weinig aan van haar waarschuwingen en gemopper. Maar die sigaretten werden hem toch fataal. Hij kreeg longkanker en is daaraan op 62-jarige leeftijd overleden. Hij zou nooit hebben geweten aan welke ziekte hij leed. De dokter wilde hem zo'n beroerd bericht niet geven. Het kon van alles zijn, zei hij. Hij wist het niet. Jo's vader reageerde daarop:

'Dan heb ik zeker dezelfde ziekte als mijn tante.'

'Wat voor ziekte had uw tante dan?'

'Van haar konden ze er ook nooit achter komen, maar ze is er wel aan dood gegaan.'

Hij zei het met een grijns op zijn gezicht.

Cor vond werk bij de Stoomvaartmaatschappij Zeeland, als hofmeester in de civiele dienst. Vlissingen was hun thuishaven. Meestal was hij om de dag thuis. Een enkele keer moesten ze langer in Engeland blijven. Cor was een uitstekend zwemmer. Op een warme dag in een Engelse haven was hij eens bij het zwemmen vanaf de reling in zee gedoken. Hij zwom ongezien onder het schip door naar de andere kant. Zijn scheepsmakkers zagen hem duiken, maar niet meer boven komen. Ze werden steeds ongeruster. Er kwamen meer mensen aan de reling staan om in het water te turen.

'Die komt niet meer boven.'

'Die Cor is er geweest.'

'Hoe moeten we dat nu toch aan zijn vrouw vertellen?'

Cor klom intussen ongemerkt aan de andere kant weer aan boord. Dat kon toen nog, de schepen waren nog niet zo

groot. Hij droogde zich snel af, kleepte zich weer aan en ging bij de inmiddels flink aangegroeide menigte bij de reling staan.

Op z'n Zeeuws zei hij zo kalm mogelijk van achter in de groep:

'Wa staen jullie toch allemael te kieke?'

Stomverbaasde gezichten draaiden zijn kant uit.

'Kiek noe toch is.'

'Verrek, da hei je n'm !!'

Echt iets voor Cor. Voor zijn kinderen kon hij dat verhaal niet vaak genoeg vertellen.

De Eerste Wereldoorlog miste zijn uitwerking op de Nederlandse koopvaardij niet. Door oorlogsgeweld gingen 124 zeeschepen verloren. Het kostte aan 454 zeelieden en vissers hun leven.

De Zeeland werd hard getroffen. Van hun vloot van zeven schepen gingen er vier verloren. Het rampjaar voor de maatschappij was 1916. In februari van dat jaar gingen kort na elkaar de Mecklenburg en de Prinses Juliana verloren. Beide schepen liepen op een mijn. De Mecklenburg voer dicht onder de Engelse kust en kon nog aan de grond worden gezet. Een paar weken later, in een hevige winterstorm, verging het schip toch. De Prinses Juliana zonk binnen een half uur.

Opvallend genoeg vielen er bij beide geen dodelijke slachtoffers. Cor was bij een van deze twee scheepsrampen betrokken, vermoedelijk bij de Mecklenburg. Vijf maanden later, op 31 juli, liep het stoomraderschip de Koningin Wilhelmina op een mijn. Daarbij kwamen drie stokers om. Zij waren tijdens de ontploffing in de machinekamer. Binnen

drie kwartier verdween het schip in de golven. De overige bemanningsleden, onder wie Cor en alle passagiers overleefden het.

Dat er zo weinig slachtoffers vielen, was vooral te danken aan de uitgebreide voorzorgsmaatregelen. Voordat het schip uitvoer, moesten alle opvarenden de sloepenrol intensief oefenen. Ook werden de sloepen zodra de haven was verlaten, buitenboord gedraaid, zodat ze direct gevierd konden worden. Op de dekken lagen grote hoeveelheden reddingsmiddelen zoals zwemvesten, vloten en ander drijvend materiaal. Bovendien werden de hoofdruimen in de schepen volgestouwd met lege vaten om het drijfvermogen te verhogen. Toch zonken twee van de drie schepen die in 1916 vergingen, betrekkelijk snel. Maar door alle voorzorgen was er nog tijd om in de reddingsboten te gaan.

Na deze dramatische verliezen, zo kort achter elkaar, hield de maatschappij de andere schepen aan wal. Daardoor kwam het postverkeer met Engeland stil te liggen. Om die reden oefende de Nederlandse regering druk uit op de maatschappij om de schepen, ondanks de risico's, toch weer in de vaart te brengen.

Cor werd na de ondergang van de Koningin Wilhelmina op een ander stoomraderschip van de maatschappij geplaatst: de Koningin Regentes. Aan het eind van het jaar 1916, waarin hij al twee scheepsrampen had overleefd, maakte Cor op zijn nieuwe schip nog een angstaanjagend voorval mee.

Vroeg in de ochtend van vrijdag 10 november 1916 voer het schip de haven van Vlissingen uit. Het zette koers naar de Engelse havenplaats Gravesend, vlak bij Londen. Plotseling

verschenen er twee Duitse vliegmachines, die een paar keer om het schip cirkelden. Ze voeren toen nog in de Scheldemonding. De vliegmachines lieten lichtkogels vallen. Kort daarop doken twee Duitse onderzeeërs op en later nog een derde. Ze seinden naar de Koningin Regentes om te stoppen. Passagiers drongen het dek op. Zij waren doodsbang dat de onderzeeërs het schip wilden torpederen, maar dat bleef ze gelukkig bespaard. Vanuit een van de onderzeeërs werden een paar Duitse marineofficieren in een sloep overgeroeid. Eenmaal aan boord lieten ze de vlag van de Duitse oorlogsmarine in top hijsen. In feite hadden ze daarmee het schip gekaapt. De kapitein kreeg bevel om naar Zeebrugge te varen, dat toen bezet werd door de Duitsers. Eenvoudig ging dat niet, want de begeleidende onderzeeër seinde een koers door, die dwars door een Engels mijnenveld liep. Gelukkig wisten ze dat mijnenveld te omzeilen.

In Zeebrugge kregen de passagiers het bevel om zich voor ondervraging door de Duitsers op het promenadedek in een rij op te stellen. De eenendertig mannelijke passagiers moesten aan bakboord gaan staan en de vier vrouwelijke aan stuurboord. Cor zag het gebeuren. Sommige passagiers deden het in hun broek van angst. Begrijpelijk, want op verdenking van spionage stond de doodstraf en een vergissing was snel gemaakt.

De volgende ochtend verschenen opnieuw Duitse ambtenaren aan boord. Weer moesten alle passagiers en nu ook de hele bemanning zich opstellen op het promenadedek. De Duitsers bleken op zoek te zijn naar koeriers. Het schip werd tot in alle uithoeken geïnspecteerd. Ze vonden drie verstekelingen die zich hadden verstopt: een Belgische en een Engelse koerier en een jonge Belgische vluchteling. Deze

laatste was door het prikkeldraad en de elektrische hoogspanningsdraden aan de Nederlandse grens geglipt en wilde in Engeland zien te komen. De drie ongelukkigen werden als gevangenen afgevoerd. De kapitein kreeg te verstaan dat zijn schip in beslag was genomen. Duitse bewakingstroepen kwamen het schip op. Iedereen moest aan boord blijven tot de Duitse autoriteiten over hun lot hadden beslist.

Op maandag kregen de passagiers toestemming om van boord te gaan. Na een verhoor werden de schepelingen vrijgelaten, op een drietal na dat ervan verdacht werd de koeriers te hebben geholpen. Na veel geharrewar, waaraan heel wat Duitse en Nederlandse autoriteiten te pas kwamen, mochten ze per trein naar Vlissingen terug. De drie achtergebleven mannen werden na drie weken vrijgelaten. Na zes weken werd het schip ook weer vrijgegeven.

Op 1 februari 1917 kondigde Duitsland de onbeperkte onderzeebootoorlog af. Dat betekende dat alle schepen die op Engeland voeren, prooi konden worden van Duitse onderzeeërs, ook schepen van neutrale landen. De Zeeland besloot daarop om haar vier overgebleven schepen aan de kade te houden.

Toch hield de Zeeland korte tijd nog twee schepen in de vaart, een daarvan was het stoomraderschip Koningin Regentes, het schip van Cor. Er waren inmiddels op regeeringsniveau afspraken gemaakt met zowel Engeland als Duitsland. De resterende schepen van de maatschappij konden een afgesproken veilige vaarroute gebruiken van Rotterdam naar Boston in Engeland om als hospitaalschip te zorgen voor de uitwisseling tussen beide landen van zwaarwonde krijgsgevangenen. De schepen werden goed

herkenbaar als hospitaalschip overgeschilderd met duidelijke merktekens.

Van deze reizen bracht Cor angstaanjagende verhalen mee naar huis over de verwondingen van de soldaten. De gewonden waren vaak in erbarmelijke conditie en besmet met allerlei ziektes. De familiekring hield hij in de ban over wat hij had gezien: afgeschoten armen, benen, kaken, maar het ergste, zo vertelde hij:

‘Er zijn er ook bij zonder hoofd.’

Zijn wat simpele zwager Jo Sorel zei daarop:

‘Die zijn met recht te beklagen.’

Hoongelach van het hele gezelschap volgde. Deze zwager was vaak het mikpunt van Cors spot en pesterijtjes. Jo Sorel was ernstig hardhorend. Als gehoorversterker hield hij een grote gekromde toeter bij zijn oor. In een al te jolige bui gooide Cor daar ooit een flinke scheut bier in.

Serieuzer waren de vele ziektekiemen aan boord, die hij onwetend mee naar huis bracht. Zijn oudste nog levende kind, zoon Jantje, is aan de meegebrachte difterie gestorven.

Op 6 juni 1918 voer de Koningin Regentes in een klein konvooi samen met twee andere hospitaalschepen op de afgesproken veilige route. Beide andere schepen hadden krijgsgevangenen aan boord. De Koningin Regentes niet, wel voer er medisch personeel mee als passagier. Andere passagiers waren er die reis niet.

Omstreeks één uur in de middag zagen ze vanaf de brug plotseling de bellenbaan van een aanstormende torpedo. Het helse apparaat raakte het schip vlak voor de raderkast met een verzengende ontploffing. Het schip brak in tweeën.

Beide scheepsdelen zonken binnen enkele minuten. Vier stokers in de machinekamer verdwenen mee de diepte in. Toch wist het goedgetrainde personeel met enkele handbewegingen nog twee van de reddingsboten te strijken.

De meeste van de 56 opvarenden kwamen in zee terecht, onder wie Cor. Door de druk van de klap was hij tegen het dek geslagen. Hij wist snel op te staan, zijn schoenen uit te schoppen en overboord te duiken. Snel zwom hij weg om uit de zuiging van het snel zinkende schip te blijven. Toen hij weer boven water kwam en op een golftop om zich heen kon kijken, zag hij nog net de twee scheepsdelen de diepte in verdwijnen. Dat ging gepaard met luid angstaanjagend gerommel van krakend en schurend metaal en grote ontsnappende luchtballen. Her en der verspreid in het water zag hij lotgenoten. Twee reddingsboten dobberden op de golven, maar dreven langzaam weg. Gelukkig dreef er genoeg wrakhout om zich aan vast te klampen. In de verte zag hij dat de twee schepen waarmee ze samen in konvooi voeren, hun steven langzaam naar de rampplek richtten. Hij moest zich drijvend zien te houden tot ze dicht genoeg genaderd waren om hem te kunnen opmerken en aan boord te nemen. Dat duurde tergend lang.

Het zeewater was misschien maar een graad of 12 of 13 Celsius. Om zich zo goed mogelijk warm te houden, kon hij beter maar gaan zwemmen. De beide schepen hadden hun reddingssloepen gestreken en haalden de drenkelingen een voor een op uit het water. Toen ze Cor aan boord hesen, wist hij niet hoe lang hij in het water had gelegen, maar het zal een paar uur geweest zijn.

Toen ze het zoeken staakten en iedereen was geteld, bleken er zeven schepelingen te ontbreken. Er waren 49 overlevenden. Iedere dode is er een te veel, maar gezien de snelheid waarmee het schip onder de golven verdween,

waren er verrassend weinig slachtoffers. Cor prees zich gelukkig dat hij zo goed kon zwemmen.

Later bleek dat ze door een Duitse onderzeeër getorpedeerd waren, ondanks de duidelijke merktekenen als hospitaalschip. De Duitse onderzeebootcommandant voerde als reden aan, dat er spionnen aan boord zouden zijn. Rotterdam was inderdaad een broeinest van spionnen van beide kanten. Niettemin bestonden er duidelijke afspraken met de twee oorlogvoerende landen.

MOEDER ELISABETH PIETERNELLA PLUIJMERS

Jo's moeder Betsie werd in 1889 in Middelburg geboren als jongste van een gezin met acht kinderen. Ze was opvallend klein van stuk en stond bekend als Betje Kwebbel, meestal werd ze kortweg Bè genoemd. Betsie was heel bedrijvig en zelden niet aan het woord. De ouders van Betsie waren eenvoudige mensen. De grootouders van haar vaders kant konden zelfs niet lezen of schrijven.

In het bos- en duingebied bij Domburg en Oostkapelle liggen een aantal kastelen en landhuizen van oude adel of nieuw geld. Ze getuigen van de rijkdom van Walcheren in de gouden eeuw. Als ongetrouwd meisje werkte Betsie in het statige oude kasteel Duinbeek te Oostkapelle, gelegen in een bosrijk gebied, met een lange oprijlaan en omgeven door een gracht. Hier woonde de adellijke familie Van Adrichem Bogaert. Betsie begon er als 'belmeisje'. Ze moest de voordeur op het bordes openen voor bezoek en leveranciers.

Later vertelde ze Jo vaak over haar tijd daar, over de jonge heer des huizes, die haar lastig viel met 'oneerbare' voorstellen. Als fatsoenlijk meisje, bewust van haar stand, wilde ze daar niets van weten. Als ze buiten dat kasteel iemand van

deze adellijke familie tegenkwam, kon er nooit een groet of zelfs maar een blik van herkenning vanaf, dan was ze als lucht voor hen. Het standsverschil was schrijnend in die dagen.

Betsie kreeg verkering met Cor But, een vrolijke jongeman. Op zondagmiddag gingen ze vaak flaneren op de Dijk: het stuk zeedijk tussen Vlissingen en Fort Rammekes. Dat was een populaire vrijetijdsbesteding, vooral onder Middelburgers. In de uitspanning De Schone Waardin gingen Betsie en Cor meestal iets gebruiken. Cor liep in zijn zondagse pak met strohoed en Betsie in haar hooggesloten lange nette jurk. In het openbaar zou zelfs het losknopen van het bovenste knoopje ongepast zijn, hoe warm het ook was.

Toch raakte Betsie van Cor in verwachting. Op eerste kerstdag van 1910 beviel ze van een dochtertje. Het meisje, Johanna, werd veel te vroeg geboren en leefde maar drie maanden. Daarna kreeg Betsie van de dokter te horen dat ze waarschijnlijk nooit een kind kon krijgen dat lang in leven bleef. Dat kwam, volgens hem, doordat ze zo klein was. Een maand na de bevalling trouwden Betsie en Cor. Hun baby'tje leefde toen nog.

Na het vroeg gestorven dochtertje kreeg ze een jongetje dat niet ouder werd dan vier maanden. Daarna werd nog een zontje, Jantje, geboren. Het kereltje was drieënhalf jaar, toen hij aan difterie overleed. Vermoedelijk had zijn vader de ziektekiemen overgebracht. Van hem heeft Betsie lang verdriet gehad, het was zo'n grappig lief ventje. Later werd hij het eerste Jantje genoemd. Dat was vele jaren later, toen ze nog een zontje kreeg dat ze die naam gaven. Betsie moest meemaken dat vier van haar levend geboren kinderen jong

stierven. Kindersterfte kwam veel voor. Gebrekkige hygiëne speelde een rol en vaccinatie tegen de vele gevaarlijke infectieziektes bestond nog niet. Bij een geboorte was de vraag altijd: 'Is het een blijvertje?' Een van haar zussen, Liene (Wentelina), kreeg 16 kinderen van wie er hooguit vijf de volwassen leeftijd bereikten.

Betsie trok veel op met Kee, haar pittige jongste zuster en net zo klein als zichzelf. Samen stonden ze bekend als de zusjes Bè en Kee. Kee was een vrijgevochten natuur. Ze ging zelfs zwemmen in zee, in die tijd ongehoord voor een vrouw. Kee kreeg maar drie kinderen, heel uitzonderlijk was dat toen. Over haar werd gesmoesd dat ze 'knoeide', bedoeld werd dat Kee aan geboortebeperving deed. Dominees en de gelovige gemeenschap keurden dat streng af. Maar Kee trok zich daar niets van aan en ging haar eigen weg.

Gelukking in de liefde was Kee niet. Haar man was zwaar aan de drank. Ooit was hij zwalkend langs de kade, tussen wal en schip gevallen. Wonderlijk genoeg wist hij toch weer op de wal te komen.

'Was hij maar verzopen', was het hardvochtige commentaar van Kee. Meer dan eens moest ze hem laat op de avond uit een café ophalen. Klein van stuk als Kee was, kon ze hem maar met moeite ondersteunen. Toen haar dochter al wat ouder was, ging ze met haar moeder mee om haar vader's avonds uit een kroeg te vissen. Ook met zijn tweeën hadden de vrouwen moeite om die laveloze kerel overeind te houden. Vervaarlijk slingerden ze in het donker over straat. Kee hoorde voorbijgangers tegen elkaar zeggen:

'Vreselijk zo'n dronken kerel, maar ook nog die twee vrouwen, dat is helemaal schandalig!'

Een aantal jaren baarde Betsie geen levende kinderen. Totdat ze op 16 januari 1916 beviel van een dochtertje. Het meisje was later sterk genoeg om de difterie te overleven, waaraan haar oudere broertje zou bezwijken. Wel bleef ze door deze ziekte haar leven lang doof aan één oor. Dit meisje was Johanna, Jo genoemd of soms ook Jans, al wilde ze die laatste naam liever niet horen.

Ze was net een jaar oud toen haar broertje stierf. Door zijn dood werd zij de oudste van het gezin.

JO'S KINDERJAREN

De wieg van Jo stond aan de Walstraat, op de bovenverdieping². Toen reed het elektrisch trammetje naar Middelburg nog door de straat. Jo groeide op samen met haar twee zusjes Anna en Wendie, die twee en vier jaar jonger waren. Een derde zusje, Magda, werd niet ouder dan anderhalf jaar. Jo was al tien jaar oud toen ze ook nog een broertje kreeg: Nico, en drie jaar later nog een: Jan.

Zusje Anna werd geboren in 1918, het laatste oorlogsjaar. Nederland was buiten deze verwoestende oorlog gebleven, maar er waren grote tekorten. Toch had Anna een setje schitterende babykleertjes. Haar initialen A.B. stonden er in, daarboven was zelfs een kroontje geborduurd. Hoe kwam ze daaraan? Toen Betsie in vergevorderde verwachting van Anna was, ontmoette zij toevallig een oud-collegaasje van kasteel Duinbeek, dat nog steeds werkte bij het kasteel. De adellijke familie had een inmiddels al wat oudere dochter, van wie ze de babykleertjes bewaard hadden. Betsie was lange tijd het kindermisje van deze dochter geweest. Toen het oud-collegaasje op het kasteel vertelde over de zwangerschap van Betsie, kreeg ze die babykleertjes mee. Daarin

stonden de initialen A.B. van de dubbele achternaam van de familie. Dat de baby een naam kreeg met de beginletter A, valt te begrijpen.

Op een zonnige dag stapte Jo als klein meisje naast haar moeder en de kinderwagen, waarin Anna lag in haar keurige babykleertjes. Ze waren buiten de bebouwde kom ten oosten van de Paul Krugerstraat een stukje gaan wandelen. Het was een landelijk pad tussen het groen naast een slootje. Betsie kwam een bekende tegen en begon een gesprek dat voor de kleine Jo eindeloos leek te duren. Ze werd ongedurig. Haar protesten vonden geen gehoor. Misschien speelde jaloezie een rol. Plotseling gaf Jo gaf een flinke duw tegen de kinderwagen, die daardoor van de weg af hobbelde en door het gras naar beneden de sloot in plonsde. Het gifgroene krooswater sijpelde de kinderwagen binnen en besmeurde de kostbare kleertjes en het beddengoed van de luid krijsende baby. Met moeite wist haar dodelijk geschrokken moeder de wagen weer op de kant te trekken. Ziedend was Betsie op de terugtocht naar huis met de druipende kinderwagen en haar luid huilende kleine kinderen.

De reactie van Cor: lachen, hij zag er de humor van in. Het ging er in huize But vaak vrolijk aan toe. De pret werd nauwelijks minder door de protesten van Betsie wanneer er sterke drank op tafel kwam. Cor trok zich er weinig van aan. Aan boord had hij immers ook zijn borrel, dus waarom thuis niet? Het was een gastvrij gezin, een zoete inval. Familie en vrienden kwamen er graag op bezoek. Cor was de gangmaker, altijd in voor grappen. Jo hield veel van haar goedgeluimde vader.

In die dagen verhuisden de mensen vaak. Erg ingewikkeld was een verhuizing meestal niet, zoveel spullen waren er niet mee gemoeid. Als een beter huis gehuurd kon worden, gebeurde dat. Het gezin But verhuisde van de Walstraat naar de Slijkstraat en vandaar naar de Bouwen Ewoudstraat. In deze straat stond een kleuterschool, waar Jo op haar vierde jaar naar toe ging. Er waren drie klassen voor kleuters, ingedeeld in verschillende niveaus. Jo was er trots op bij de 'groten' te mogen horen. De schoolleiding hield er moderne ideeën op na. Zo was er een schooltuin, waar de kindertjes planten inzaaiden en leerden verzorgen.

In het begin van de jaren '20 was er al wel gaslicht en stromend water, maar nog geen riolering. In plaats van doorspoeltoiletten waren huizen voorzien van tonnetjes. Die stonden onder een plank met een gat erin, dat was de plee. Twee keer per week werden de gebruikte tonnen ingeruild voor schone. Die gebruikte tonnen stonken verschrikkelijk, maar ook de schone roken afstotelijk door hun penetrante chloorlucht. Als de 'strontkarrenman' met zijn paard en wagen vol tonnetjes de straat in kwam, kon je hem van verre al ruiken.

De plees stonden in een hokje op de achterplaats van de huizen. Mensen op een bovenverdieping hadden een uitbouw voor hun plee, die als een pukkel tegen de achtergevel hing. Het gezin But woonde op de benedenetage. Hun bovenbuurvrouw zong altijd het hoogste lied als ze in het pleehokje haar behoefte zat te doen. In dat hokje was een open raampje. Een keer in de winter toen er sneeuw lag, mikte Jo's vader een sneeuwbal precies door het raampje naar binnen. Het gezang veranderde abrupt in harde woedende vloeken.

Er kwamen meer mensen met hun nering door de straten. Zo had je buur Amme (mevrouw Ham), een Joodse vrouw die lapjes stof verkocht. Ze liep achter haar oude kinderwagen vol rollen stof en belde bij ieder huis aan. Jo's moeder kocht geregeld een mooi lapje; zes el voor een jurk, dat werd met een ellestok afgemeten.

Van tijd tot tijd verscheen ook een oude man in de straat met zijn piano op een handkar. Op verzoek speelde hij wat nummertjes voor een paar cent.

In diezelfde straat stond ook de lagere school, waar Jo vanaf haar 6^e jaar naar toe ging. Daar deed ze erg haar best, want kennis was belangrijk had opa haar vaak gezegd. Na schooltijd speelden zij en andere kinderen op straat. Midden op straat tekenden de meisjes met krijt een hinkelbaan en speelden daarmee uren achtereen. In het vak bovenin moest altijd het jaartal staan, zo hoorde dat nu eenmaal. Een van de eerste getallen die Jo kon schrijven was: 1923.

Bij redelijk weer gingen de kinderen naar het strand. Voor Jo's moeder was dat wel zo gemakkelijk. Als ze het druk had in de huishouding, stuurde ze Jo er met haar twee jongere zusjes heen. Jo moest als oudste van haar moeder op de kleintjes passen. Dat heeft ze meer dan eens vervloekt, voor iedereen te horen. Jo had het hart op haar tong. Zo goed als ze het met haar vader kon vinden, zo moeizaam was de band met haar moeder. Aanvaringen met heftige woordwisselingen tussen moeder en dochter kwamen nogal eens voor. Gemakkelijk had haar moeder het ook niet. Haar man was vaak weg met de mailboot en dan stond zij er alleen voor.

Op vrijdag 18 juli 1924, een snikhete dag, stuurde haar moeder Jo met haar twee zusjes weer eens naar het strand. Jo was nog maar acht jaar oud, Anna was zes. Wendie, een dik kind en drie jaar oud, zat nog in een kinderwagen. Jo moest die kinderwagen duwen, de kleine Anna liep naast haar mee.

Er waren nog bijna geen auto's, maar ze moesten wel de Paul Krugerstraat oversteken, daar kwam toen nog de Domburgse tram langs. Daarna was het lopen tot aan de hoek met de Badhuisstraat. Die moesten ze ook over en daar reed de tram naar Middelburg doorheen. Vervolgens moest ze de wagen met dat zware kind de steile hoogte opduwen naar de Boulevard. Vanaf de Boulevard ging je voor het badstrand een steile trap af. Die trap viel niet mee met die onhandige grote kinderwagen en met twee kleine zusjes om op te letten. Op het strand aangekomen was het Jo's taak om de twee kleintjes uit te kleden en in hun badpakje te hijsen.

Toen ze op haar handdoek lag uit te puffen, zag ze aan de horizon donkere wolken die steeds groter werden. Om haar heen werden mensen onrustig. Sommigen begonnen hun boeltje bij elkaar te zoeken om naar huis te gaan. De weeromslag kwam snel. Plotseling stak een harde wind op, gitzwarte wolken draaiden angstaanjagende patronen aan de hemel. Iedereen stooft in paniek het strand af. Jo moest eerst nog haar tegenstribbelende en huilende zusjes aankleden en hun schoentjes weer zien aan te doen. Dat leek een eeuwigheid te duren. De gierende wind wakkerde snel aan tot een storm met orkaankracht. De golven en de branding werden torenhoog opgejaagd. Het opstuivende zand prikte venijnig in hun gezichtjes, armpjes en beentjes. Zo ploeterde kleine Jo door het zand naar de trap met de kinderwagen en de inmiddels luid huilende meisjes. Bovenaan zag ze haar moeder staan roepen tussen de laatste langs snellende badgasten.

'Waarom bleven jullie zo lang? Het is noodweer, dat zie je